

Samlade synpunkter angående förändringar i ansökan och produktion 2026-09-30

Vi från styrgruppen, i Svensk biblioteksförenings expertnätverk för service till studenter med läs- och skrivnedsättning, tar nu på oss att samla ihop de många synpunkter som framkommit sedan terminen startade, bland annat men inte enbart i vårt diskussionsforum.

Vi vill att detta diarieförs samt att vi får svar på de frågor vi ställer.

Sammanfattningsvis ser vi en allvarlig situation där studenter hamnar efter i studierna och vi får redan nu indikationer på att vissa studenter ger upp helt och hoppar av sin utbildning. Övergripande rör detta fyra delar: ansökningsprocessen, GDPR, hänvisningen till marknadens e-böcker och MTM:s roll som kunskapscentrum.

Ansökningsprocessen

Hur ser MTM på lärosätesbibliotekariernas roll i ansökningsprocessen?

Det tar mycket lång tid för er att fatta beslut, även vid fall som vi uppfattar som självklara. Generella uttalanden om att ansökningarna brister är inte konstruktivt, snarare skulle vi behöva återkoppling och utbildning. **Är det verkligen kvaliteten på ansökningarna det handlar om, eller rör det snarare bristande insikt i hur många ansökningar som kunde förväntas alternativt bristande resurser?**

En möjlig felkälla är att formuläret till viss del är märkligt formulerat och självmotsägande. Frågan om huruvida studenten kan läsa i väsentligen samma utsträckning som en person utan funktionsnedsättning är omöjlig att svara på eftersom en person inte har insyn i någon annans läsande. **Det ser ut som att det är studenten som ska bedöma samtidigt som vi inte får visa innehållet för studenten - hur ska frågan kunna besvaras och vems bedömning är det som efterfrågas?**

I intervju i Biblioteksbladet säger företrädare för MTM att ansökningarna följer prognosen. Med tanke på att era egna rapporter visar på hur viktig, ofta helt avgörande, tillgänglig litteratur är för studierna: hur lång väntetid anser ni vara acceptabelt?

Betyder uttalandet att flera veckors väntetid är acceptabelt?

Vi undrar också vilket förtroende ni har för bibliotekariernas bedömning. Vi får indikationer på att studenter som vi upplever har självklar rätt till Legimus, då det finns en läsnedsättning som är tydligt kopplad till funktionsnedsättningen, ofta även med intyg, ändå får kompletterande frågor. Vad är då meningen med det arbete vi gör?

Vilken tyngd får vår bedömning i relation till handläggarna på MTM?

Vidare ser vi indikationer på att ett intygskrav börjat krypa in utan att detta gjorts explicit. Studenter kontaktas och tillfrågas om intyg, trots att det inte ska krävas. **Är detta ett missförstånd eller har ni börjat kräva intyg?**

Vi undrar också om vissa diagnoser systematiskt börjat ifrågasättas på MTM. Vi upplever att studenter med diagnosen dyslexi får en snabbare hantering än vissa andra diagnoser, trots att en tydlig koppling finns mellan funktionsnedsättningen och läshindret. **Hur ser ni på detta - ifrågasätts vissa diagnoser mer än andra?**

Vi saknar som ni vet insyn i processen. Vi såg under vårterminen att mejl från MTM till studenter ibland inte alls hade skickats, men ingen kan kontrollera vad som är fallet. Idag 30 september nåddes vi också av information om att tillfälligt fel gjort att ansökningar inte skickats in trots att ingen sådan automatisk feedback getts. Här finns uppenbara risker för glapp. Därför undrar vi vad det betyder när en ansökan har legat som pågående i flera veckor. Betyder det alltid att ni bett studenten om komplettering? **Finns någon sista dag för er att kontakta studenten med beslut eller begäran om komplettering?**

Vi förväntas göra detta arbete åt er, trots att det står i strid med all annan myndighetshantering att en myndighet skickar in en privatpersons ansökan till en annan myndighet. Om vår bedömning ändå ifrågasätts kan vi inte se vilken funktion vi fyller, annat än att avlasta er från att själva behöva intervjua studenterna, och det är inte ett rimligt skäl. Vi hör ofta att biblioteken fyller en viktig pedagogisk roll, men frågan är hur det blir med pedagogiken när studenten inte kan komma igång förrän flera veckor efter introduktionssamtalet, och mycket av det som sagts känns alltför länge sedan för att vara aktuellt i minnet. **Är inte risken stor att vårt arbete mest riskerar att försena processen, och att det vore bättre om MTM tar över detta själva?**

GDPR

Vi har via studenter blivit uppmärksammade på att ni insamlar känsliga och integritetskänsliga personuppgifter om studenter via oskyddad e-post i samband med handläggning av ansökningar om tillgång till Legimus, detta då ni begär kompletterande information. I vissa fall har studenter vad vi förstår ombetts att skicka in intyg via vanlig e-post.

Mot bakgrund av att personuppgiftsbehandling via e-post omfattas av dataskyddsförordningen kan det ifrågasättas om säkerheten vid användning av oskyddad e-post är tillräckligt tillfredställande i förhållande till personuppgifternas skyddsvärde. Att skicka personuppgifter av känslig karaktär via oskyddad e-post kan bl.a. strida mot artikel 5, 25 och 32 i dataskyddsförordningen. Om personuppgifterna skulle hamna i orätta händer kan det dessutom anses utgöra en personuppgiftsincident. **Hur ser MTM på personuppgifters skyddsvärde då ni efterfrågar känsligt material via oskyddad e-post?**

För att undvika onödiga risker och säkerställa en korrekt och säker behandling av personuppgifter ber vi er att se över er hantering av personuppgifterna. För det fall att våra studenter hör av sig till oss med synpunkter avseende er hantering av personuppgifterna kommer vi att hänvisa studenterna till er samt upplysa om möjligheten att inge klagomål till Integritetsskyddsmyndigheten.

Borttagning av böcker och hänvisning till marknaden

Informationen om vilka böcker som tagits bort har omgärdats av stor oklarhet med i princip noll förutsägbarhet. Vi på biblioteken fick information om att böcker skulle tas bort under sommaren, men vilka böcker informerades vi inte om. Ingen märkning fanns heller i Legimus så att användare kunde förvarnas. Det sades då att MTM förstod vikten av information inför ytterligare borttagningar och att inte fler böcker skulle tas bort utan vidare information. Sedan visade det sig att ytterligare 50 böcker (vad vi förstår) togs bort precis före terminsstart, i tillägg till de 150 som redan dolts. På grund av den tidigare informationen hade vissa bibliotek redan hunnit informera både studenter och lärare om att böcker de frågade efter fanns i Legimus, böcker som sedan togs bort. I många fall hade studenter redan hunnit låna böcker för att förbereda sina studier, bara för att vid terminsstart inse att böcker försvunnit ur bokhyllan. Vi har lyft detta tidigare med er på annan förekommen anledning, men förutsägbarhet hos en myndighet är absolut nödvändigt.

Det har även varit omöjligt att få fram en lista på vilka böcker som tagits bort retroaktivt för att kunna informera lärare så att de kan analysera sina litteraturlistor för att se vilka böcker som kommer att bli svåra för studenter att läsa, och i vissa fall omöjliga att använda på open-book-tentor. Detta trots att ni rimligen har en sådan lista. Nu hänvisas vi istället till att via omvägar i Libris undersöka om böcker är borta, eller titta efter böcker till salu och dubbelkolla om de är borta. Det är inte rimligt. **Varför får vi inte information från er om vilka böcker som plockats bort?**

Nu är senaste informationen att böcker ska tas bort i samband med höstterminens slut, men inte under terminstid. Vad betyder det rent praktiskt? Som ni kanske vet finns inget glapp. HT-26 slutar 270117 och VT-27 startar 270118. Vi uppmanar på grund av produktionstiden på 8 veckor studenter att gå igenom sin litteraturlista så snart dessa är spikade på lärosätet. Risken nu är att en bok verkar tillgänglig men senare visar sig inte vara det, vilket blir mycket svårt för studenterna att hantera. **När tas böckerna bort? Kommer vi denna gång att få information om vilka titlar det är som ska plockas bort så att vi får en chans att kommunicera detta till utbildningarna?**

Hänvisningen till marknadens e-böcker, att MTM automatiskt tar bort böcker ur Legimus när en e-bok finns på marknaden tyder på en orimligt stor tilltro till marknadens intresse av att göra böcker tillgängliga för personer med läsnedsättning. Lagen har inte ens trätt i kraft än, ändå hänvisas studenter till böcker som ingen är

ansvarig för att kontrollera tillgängligheten i. Även på ett teoretiskt plan tycks detta vara att sätta orimligt stor tilltro till marknaden – det är därför det krävs lagstiftning. Nu har tillgänglighetslagen tagits till intäkt för att på förhand försämla tillgängligheten. **Vilket ansvar tar ni under mellanperioden? Vad gör ni om hot om viten och liknande visar sig vara otillräckliga?**

En nyckelfråga rör just tilltron till marknaden. Om personer med läsnedsättning ska ha möjlighet att läsa böcker på lika villkor krävs att de går att låna på bibliotek. Vi vet att ni har kämpat för att få in detta krav, men samtidigt har ni landat i att det räcker med en teoretisk möjlighet, där böcker tas bort ur Legimus trots att de inte säljs till bibliotek på villkor som är rimliga för biblioteken. Vi förstår att ni inte kan ta hänsyn till bibliotekens individuella ekonomi. Men kanske hade det varit möjligt att kräva att förlagen ska sälja till bibliotek enligt någorlunda normala villkor och priser innan böcker tas bort från Legimus? I nuläget sitter studenterna fast i en rävsax, orsakad av att MTM utgår från att marknaden har ett intresse av att sälja böcker till bibliotek, trots att allt tyder på att så inte är fallet. Samtidigt hänvisar ni i standardsvar till studenterna att låna e-boken på ett lärosätesbibliotek, trots att ni vet att böckerna troligen inte finns där på grund av villkoren. **Hur resonerar ni på MTM kring att detta faktiskt inte fungerar i praktiken?**

MTM framför upprepade gånger att i de fall en student har särskilda skäl att få en talbok, dvs där marknaden tillgängliga e-bok inte räcker till, så kan boken bli synlig i Legimus för den personen. Men om boken som erbjuds på marknaden faktiskt inte är tillgänglig alls? Fall där studenter köpt en bok som sedan visar sig varken ha inbyggd talsyntes eller möjlighet att ladda ner för att läsa med läsprogram har skickats in till er. Texten går inte att markera och enda sättet blir därför att läsa med OCR-funktion. Detta har ni sagt inte räknas som en tillgänglig e-bok, naturligt eftersom det går emot kravet på att kopieringsskydd inte ska blockera tillgänglighetsfunktioner. Men ingenting händer. Böckerna finns i Legimus men syns inte, studenterna väntar och terminen går. I något fall har studenten fått tillgång till boken, men efter en väntetid på närmare fyra veckor. **Hur länge tycker ni att det är rimligt att vänta på att få en bok synliggjord i Legimus?**

MTM:s roll som kunskapscentrum för tillgängliga medier

Vid kontakter med er angående bristande tillgänglighet i e-böcker hänvisas bibliotek och studenter till att kontakta förlagen. Vi kan inte styra vad studenter gör, här finns även frågetecken kring GDPR när en student kontaktar förlag och direkt eller indirekt behöver berätta om sin funktionsnedsättning. Vi som bibliotek kan inte se att det är vår uppgift att kontakta förlag kring böcker som privatpersoner köpt. Som kunskapscentrum för tillgängliga medier bör det vara MTM som har central kunskap om hur tillgängliga medier är hos förlagen och ta till åtgärder när det inte uppfylls enligt lagen. **Vad betyder det i praktiken att MTM är kunskapscentrum för tillgängliga medier? Om individuella studenter ska kontakta förlaget som ni anser, vilket skydd finns då för denna känsliga information?**

Liknande problem rör användningen av Thorium som är den programvara som ni rekommenderar. **Räknas användning in i MTM:s ansvar som kunskapscentrum?**

Vi som skriver detta har arbetat med talböcker i många år. Trots detta upplever vi det nya medielandskapet som oerhört svårnavigerat. Inte minst på grund av den brist på standardisering som det innebär att majoriteten av e-boksleverantörer har valt att använda olika plattformar för sina böcker. Detsamma gäller naturligtvis för våra användare, och vi undrar hur ni ser på den problematiken? Olika leverantörer rekommenderar också olika typer av program för uppläsning. Vi vill också ifrågasätta rimligheten i att studenter med dyslexi eller NPF hänvisas till skärmläsningsprogram som NVDA av leverantörer. Vår bild är att skärmläsningsprogram är komplexa och svåra att lära sig. **När blir mängden olika plattformar och program som studenten behöver lära sig och skapa konton på ett tillgänglighetsproblem i sig?**

Problemet är att lagen inte trätt i kraft och det inte finns något alls att sätta emot förlag som, liksom alla privata företag, är intresserade av att maximera sina vinster, och som tror att de gör det bäst genom att i möjligaste mån undvika att böckerna finns på bibliotek. Vi är medvetna om att MTM som myndighet är satt under hård press och att det finns målkonflikter i form av konkurrerande lagstiftning. Samtidigt innebär hanteringen att man åsidosatt sitt eget uppdrag som myndighet. MTM:s primära uppdrag är inte att värna förlagen utan tillgänglig läsning. **Vi vet att det finns stor insikt på MTM om vikten av tillgänglig läsning, samtidigt som vi tydligt ser att praktiken brister. Hur hanterar ni på MTM balansen i de målkonflikter som uppstår?**

Slutligen

Vad vi ser är konsekvenserna av framhastade beslut som sammantaget gör att biblioteken hamnar i en utpressningssituation och studenter sitter i kläm. Som ni själva skriver: "Om vi höjer tröskeln lite grann tillräckligt många gånger är risken stor att vi till slut byggt en vägg som hindrar berättigade användare från att kunna läsa på lika villkor."

Det är precis där vi är nu. Därför menar vi att MTM skyndsamt måste ompröva den sammantagna situationen så att även studenter med en funktionsnedsättning kan studera, på lika villkor, och inte riskera att halka efter eller rent av hoppa av utbildningen pga. bristande tillgänglighet. Tyvärr ser vi redan att detta sker ute på landets lärosäten. Det är oacceptabelt, ohållbart och ett slöseri med samhällets resurser.

Vi uppmanar MTM att återuppta kommunikation med referensgruppen för högskolefrågor, se sitt ansvar att stödja studenter med läsnedsättande funktionsnedsättning under universitetsstudier samt att sätta press på förlag att tillgängliggöra sitt material i tillgängligt format genom egna kontroller och inte lita på förlagens ord. Om förlagen inte först kan visa att en bok uppfyller tillgänglighetskraven måste boken finnas kvar alternativt omedelbart läggas tillbaka i Legimus.

Charlotta Höckerfors

Ulrika Lindén

Helen Rasmussen

Moa Stockstad

Styrgrupp för Svensk biblioteksförerings expertnätverk för service till studenter med
läs- och skrivnedsättning